

Simor András

Mikszáth elfeledett anekdoták tükrében

A költőnek sem jelentéktelen *Szabó Endrét*, aki előbb főmunkatársként, majd felelős szerkesztőként, végül 1882-től tulajdonos-szerkesztőként szerkesztette és adta ki az *Üstökös*t, íróként és műfordítóként teljesen méltatlanul felejtették el, hiszen orosz fordításaival a századvég új, realista prózairodalmának kialakulását is siettetett. *Füst Milán* 1921-ben így ír róla a *Nyugat*-ban:

"Sokat olvastam orosz írókat német fordításban, egyszer próbát tettem, s egy angol fordítást olvastam el – s mindenkor az volt az érzésem: – nem tudjátok ti, kik az oroszok, mert nincs Szabó Endrétek."

"Valami olyat tudott a magyar nyelv titkaiból, amit azóta a legtöbben elfelejtettek" – mondta nekem egyszer *Illés Endre*, s hozzátette, hogy Szabó Endre anekdotáskönyvét sokszor és élvezettel olvagatta.

Talán ez az anekdotáskönyv legmaradandóbb prózai alkotása. 1920-ban jelent meg *Cigányvilág, anekdoták magyar írók és művészek életéből* címmel. Azóta számos motívuma felbukkan közkinccsé lett anekdotáinkban, ám az eredeti, sokszor szinte tárcsaclbeszéléssé váló anekdotákat ritkán emlegetik.

Érdeemes felidézni Szabó Endre Mikszáthról szóló anekdotáit. Az első *Évődések* címmel jelent meg. Szabó Endre eszerint megkérte Mikszáthot, írjon valamit az *Üstökös*-nek, mert neki, Szabó Endrének semmi kedve az íráshoz. Az anekdota szerint Mikszáth azt felelte, hogy ő maga is "tinta-iszony"-ban szenved, de szívesen elmond egy történetet a tincyei jegyzőről, és felhatalmazza Szabó Endrét annak megírására. A történet így folytatódik:

"... amint a következő alkalommal találkozunk, azt mondja Kálmán:

- Nagyon jól meg van írva a tincyei jegyző; még jobban, mint ahogy én megírtam.

- Te? Hát te azt már megírtad?

- Hogyne, még a »Szegeci Napló«-ban.

No, megállj.

Úgy vettem, mintha egy cseppet sem bántana a beugratás. Vagy egy hónap múlva Sipos Antal meghítt bennünket vacsorára. A vacsora utáni kedélyeskedés közben azt mondom Kálmánnak:

- Volna egy neked való témám; én rest is vagyok megírni, meg nem is tudnám úgy megcselekedni, mint te.

És elmondám neki a Dosztojevszkij »Krokodilus« című satirikus elbeszélésének a tartalmát. Mikszáth már a következő héten elkezdte közölni azt a »Pesti Hírlap«-ban.

Tartott az vagy négy-öt számon át. Akkor én szó nélkül lefordítottam a Dosztojevszkij elbeszélését, és ugyancsak több számon át közöltem az »Üstökös«-ben.

Találkozom aztán Mikszáthtal. Látom, nem valami jókedvvel közeledik felém.

- Kutya vagy - mondja - becsaptál.

- Egyikünk kutya, másikunk eb - válaszoltam én.

- Hogy-hogy?

- Hát a tinyci jegyző?

- Vagy úgy? - nevetett már Mikszáth is - igazad van; a tromf jól sikerült."

Mikszáth írása a *Pesti Hírlap* 1888. november 9-i számában jelent meg *Hivatalos észjárás* címmel, eredeti tárcaként ugyan, ám nyilvánvaló óvatosságból névaláírás nélkül. Indítása közvetlenül is utal Szabó Endrére: "Egy jó barátom, aki nemrég Oroszországban utazott, egy jóízű satírárt mondott el nekem, mely az orosz hivatalnokok ellen van komponálva, de mely a magyarokra is ráillenék."

A folytatás is azt jelzi, hogy Mikszáth gyanakodott, hiszen jól ismerte barátját:

"Valószínűleg barátom is mástól hallotta, az a más egy harmadiktól, a harmadik egy negyedikről; alkalmasint olyan is akadt, aki megírta s mindenik toldott hozzá valamit. Ha utána szaladhatnék a hiteles szövegnek, azt közölném önökkel, hogy nevensenek egyet az oroszokon, a saját hivatalnokaikra gondolva. De mert nincs meg a szöveg, elkövetem a plágiumot és megírom magyar történetnek."

Mikszáth hivatalnoka, Kelemen Ferenc miniszteri számtiszt is egy ideig élve marad a krokodil gyomrában, akárcsak Dosztojevszkijé, mi több, a bonyolult ügy a t. Ház elé kerül, ahol Polonyi Géza, a későbbi igazságügyminiszter is felszólal a krokodil felvágásáról és a miniszteri számtiszt kimentéséről kerekedett vita során.

Csakhogy Mikszáth számára hamarosan nyilvánvaló lett, hogy az ő eredeti tárcája egyáltalán nem eredeti - igaz, ő maga mondta ki először a *plágium* szót -, és ami még nagyobb baj, súlyában nem is hasonlítható Dosztojevszkij művéhez, amely *A krokodil* címmel jelent meg Szabó Endre fordításában az *Üstökös* 1889. május 12-i, május 19-i, június 21-i és június 2-i számaiban.

Fontosabb adalék található a második anekdotában. Szabó Endre nemcsak *Reviczky*, de Mikszáth figyelmét is felhívta *Turgenyev*, *Gogol*, *Dosztojevszkij*, *Tolsztoj* munkáira. 1893-ban fordítja le Tolsztoj remekművét, s jelenteti meg *Iljics Iván halála* címmel, majd "rádiktálja" Mikszáthra. Idézzük a folytatást:

"Kedves járatlansággal beszélte el aztán, hogy miután egy éjjel végére jutott az olvasásnak, s már a gyertyát is elfújta, annyira érdeklődött a mű iránt, hogy újra gyertyát gyújtott, megnézni, ki is írta. Hát hogy Tolsztoj.

- No és mit szólna hozzá?

- Hm! barátom: most látom csak, hogy mink - semmit sem tudunk."

A mikszáthi mondathoz Szabó Endre a következőt teszi hozzá:

"Persze: Krupicska Aladár elbeszélőnk ilyet *nem merne* mondani..."